

تحلیل مقایسه‌ای گفتمان دانش‌آموزان دختر و پسر بر اساس رویکرد تسلط رایین لیکاف: مطالعه موردی دانش‌آموزان متوسطه اول شهرستان بیرجند

راضیه اسماعیلی^۱، جلیل‌اله فاروقی هندوالان^{۲*}، حسین نویدی‌نیا^۳
۱. دانشجوی کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
۲. دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
۳. دانشیار آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۲ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۰۳

Comparative Analysis of Male and Female Students' Discourse Based on Robin Lakoff's Dominance Approach: A Case of Junior High School Students in Birjand

Raziyeh Esmaeeli¹, Jalilolah Faroughi Hendevalan^{*2}, Hossein Navidinia³

1. M.A. Student in Linguistics, University of Birjand, Birjand, Iran
2. Associate Professor of Linguistics, University of Birjand, Birjand, Iran
3. Associate Professor of Applied Linguistics, University of Birjand, Birjand, Iran

Received: 2021/09/03

Accepted: 2021/12/24

10.30473/jl.2022.60653.1481

Abstract

The present study investigates the discourse characteristics of male and female junior high school students in Birjand based on Lakoff's (1975) Dominance Approach. This approach maintains that women are inferior to men for cultural, social, etc. reasons, and this is reflected in their discourse. The participants of the study include 278 female students and 278 male students, whose class discourse was recorded for one academic year, and then the corpus was transcribed and analyzed using Glaser and Strauss coding method and chi-square test. The findings indicated that although it was expected that the promotion of public awareness through education, social media, and social developments could have a positive impact on the discourse of target population resulting in some changes in the superiority and inferiority qualities of adolescent boy and girl's discourse, Lakoff's linguistic distinctions between genders are still true, Adolescent girls have a higher frequency with a significant difference in all criteria which entails a lack of self-confidence, authority and powerless language.

Keywords: Robin Lakoff, Dominance Approach, Classroom Discourse, Gender, Birjand, Male and Female students, Sociolinguistics.

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی ویژگی‌های گفتمانی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع اول متوسطه شهر بیرجند بر اساس رویکرد تسلط لیکاف (۱۹۷۵) می‌پردازد. بر اساس این نظریه، زنان به دلایل فرهنگی، اجتماعی و... در فرودست مردان قرار می‌گیرند و این موضوع در گفتمان آنها بازتاب می‌یابد. جامعه آماری این تحقیق شامل ۲۷۸ دانش‌آموز دختر و ۲۷۸ دانش‌آموز پسر است که گفتمان کلاسی آنها در طول یک سال تحصیلی ضبط و پیاده‌سازی شده و با بهره‌گیری از روش کدگذاری گلایزر و اشتروس و آزمون‌های دو تحلیل شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اگرچه انتظار می‌رفت با ارتقاء سطح آگاهی جامعه به دلیل تحصیلات، فراگیر شدن فضای مجازی و تحولات اجتماعی، گفتمان جامعه هدف تحقیق حاضر از این تحولات تأثیرپذیری مثبت داشته باشد و به تعدیل رابطه فرادستی و فرودستی زبانی پسران و دختران منجر شده باشد، تمایزات زبانی مورد نظر لیکاف همچنان معتبر است و دختران نوجوان در تمامی معیارهایی که نشان‌دهنده بی‌اعتمادی به نفس، زبان‌عاری از قدرت و قرار گرفتن در جایگاه ضعیف است، بسامد بیشتر را با تفاوتی معنادار از آن خود کرده‌اند.

کلیدواژه‌ها: رایین لیکاف، نظریه تسلط، گفتمان کلاسی، جنسیت، بیرجند، دانش‌آموزان دختر و پسر، زبان‌شناسی اجتماعی.

مقدمه

لیکاف بر بررسی گفتمان بزرگسالان زن و مرد تمرکز کرده است، پرداختن به تفاوت‌های گفتمانی دختران و پسران دانش‌آموزی که در سن نوجوانی هستند با تکیه بر معیارهای لیکاف، به‌ویژه در محیط ایران، خلأ پژوهشی در این زمینه را پر می‌کند.

در این راستا، پژوهش پیش‌رو با تکیه بر نظریه لیکاف^{۱۹} (۱۹۷۵) تلاش دارد با مقایسه ویژگی‌های گفتمانی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه اول پاسخی برای این سؤال بیابد: آیا تفاوت‌هایی که لیکاف در گفتمان زنان و مردان یافته است، در گفتمان دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه اول مصداق دارد؟ فرضیه پژوهش آن است که به دلیل ارتقاء سطح آگاهی و تبدلات فکری و ارتباطی دختران نوجوان، گفتمان دختران و پسران نوجوان بیرجندی از گفتمان سلطه دور شده و تفاوتی معنادار با ویژگی‌های زبانی دارد که لیکاف (۱۹۷۵) برای گفتمان زنان و مردان برشمرده است.

پیشینه پژوهش

نخستین مطالعات جامع دانشگاهی درباره رابطه زبان و جنسیت را یسپرسن^{۲۰} در سال ۱۹۲۲ انجام داد (حسینی و دیگران، ۱۳۹۴:۳). بعدها لیکاف در سال ۱۹۷۳ در مقاله «زبان و جایگاه زن» بیشتر به آن پرداخت که نسخه‌های غنی‌تر آن در سال‌های ۱۹۷۵، ۱۹۹۰، ۲۰۰۰ و ۲۰۰۴ در دسترس عموم قرار گرفت. فارسیان بر این باور است که «شاید بتوان گفت بهترین کاری که در زمینه تفاوت‌های جنسیتی در سبک ارتباط کلامی صورت گرفته توسط لیکاف بوده است» (۱۳۷۸:۱۲).

در اینجا به منظور آشنایی با مطالعات مرتبط با پژوهش حاضر، تعدادی از پژوهش‌های انجام‌شده در ایران و دیگر کشورها انتخاب و ذکر می‌شوند. علت تقدم پژوهش‌های غیر ایرانی، تقدم زمانی، تأثیرگذاری و الهام‌بخشی آنها بر پژوهش‌های ایرانی در موضوع مورد مطالعه در این تحقیق است. برخی از این مطالعات بر اساس دیدگاه لیکاف و برخی به طور مستقل ولی با موضوعات و نتایجی مشابه دیدگاه لیکاف انجام شده است.

فیشر^{۲۱} (۱۹۵۸) قبل از انتشار مقاله چالش‌برانگیز لیکاف، در پژوهشی به بررسی تفاوت‌های زبانی دانش‌آموزان دختر و

سال‌های متوسطه اول که همزمان با گذار از کودکی به نوجوانی است، سال‌هایی بسیار حیاتی و سرنوشت‌ساز است. نوجوانی به عنوان دهه دوم زندگی «از نظر هال^۱ (۱۹۰۴) به عنوان «دوره توفان و استرس»، از نظر اریکسون^۲ (۱۹۶۸) به عنوان «دوره بحران» و از نظر فروید^۳ (۱۹۶۹) به عنوان «دوره اختلال رشدی» معرفی شده است» (نقل‌شده در بابایی، ۱۳۹۵:۳) که آغاز تحولات شگرف روحی و خلقی و جسمانی و البته گفتمانی نیز هست. مسأله پژوهش حاضر بررسی تفاوت گفتمان دانش‌آموزان دختر و پسر متوسطه اول بر اساس نظریه تسلط لیکاف است. لیکاف گفتمان زنان و مردان را در ۱۴ ویژگی، متمایز از یکدیگر می‌داند: رنگ‌واژه‌ها^۴، توصیف‌کننده‌های ضعیف^۵، صفات تهی^۶، سوالات ضمیمه‌ای کوتاه و لحن خیزان در جملات خبری^۷، تردیدنماها^۸، تشدیدکننده‌ها^۹، وسواس در کاربرد صحیح گرامر^{۱۰}، صورت‌های بسیار مؤدبانه^{۱۱}، درخواست‌های غیر مستقیم به جای دستور آشکار^{۱۲}، دشواژه‌ها^{۱۳}، شوخ‌طبعی^{۱۴}، تکیه تأکیدی^{۱۵} و کلام مشارکتی^{۱۶} در برابر کلام رقابتی^{۱۷}.

غفارپور^{۱۸} (۲۰۱۲) اعتبار نظریه لیکاف را تابع زمان دانسته و معتقد است مشخصه‌های زبانی لیکاف با گذر زمان تا حدودی رنگ می‌بازد. انجام پژوهش حاضر از آن رو اهمیت می‌یابد که اولاً با گسترش تبدلات کلامی، توسعه فضای مجازی و بیشتر شدن دامنه آگاهی دختران و پسران نوجوان به دلیل تحصیلات، انتظار این است که هرچه بیشتر در طول زمان حرکت کنیم و آنچه لیکاف درباره خصوصیات و تفاوت‌های زنان و مردان در فاصله سال‌های ۱۹۷۳ تا ۲۰۰۴ برشمرده دستخوش تغییراتی مهم شود که نتایج تحقیق حاضر می‌تواند در این زمینه روشنگر باشد؛ ثانیاً چون

1. Hall
2. Erikson
3. Freud
4. Color-Term
5. weaker expletives
6. Empty adjectives
7. Tag questions & rising intonation in declaratives
8. hedges
9. intensifiers
10. hypercorrection grammar
11. super polite forms
12. request rather than overt order
13. indelicate expressions
14. Telling Jokes
15. Italic
16. collaborative
17. competitive
18. Ghafarpour

19. Lakoff
20. Jespersen
21. Fischer

این موضوع می‌توان به پژوهش عاملی موسوی (۱۳۶۸) با عنوان «تفاوت‌های جنسیتی در به‌کارگیری گفتار مؤدبانه در زبان دو جنس زن و مرد» اشاره کرد که معتقد است گفتار زنان مؤدبانه‌تر از مردان است چراکه اجتماع و خانواده نیز زبان غیرمؤدبانه و استفاده از کلمات ناخوشایند را دور از شأن و منزلت زنان می‌دانند.

شرفی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی کاربردشناختی عبارت احتیاط‌آمیز در گفتار مردان و زنان فارسی‌زبان» به بررسی دیدگاه لیکاف در گفتمان ۴۸ دانشجوی دختر و پسر در مقطع کارشناسی ارشد پرداخته است. شرفی با استناد به نظریه لیکاف عدم قطعیت در زبان زنان را گزارش کرده است. ابراهیمی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی ویژگی‌های زبانی زنان با توجه به متغیر سن بر اساس رویکرد لیکاف»، به بررسی گفتار زنان فارسی‌زبان کرمانشاهی بر اساس رویکرد تسلط لیکاف (۱۹۷۵) پرداخته است. هدف از این پژوهش بررسی و دسته‌بندی ویژگی‌های خاص گفتار زنان و بررسی تأثیر متغیر سن بر بسامد استفاده از این ویژگی‌هاست. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که متغیر سن تفاوتی معنادار در میزان استفاده از ویژگی‌های گفتار زنانه داشته است.

مبانی نظری

لیکاف (۱۹۷۵) بر این باور است که ویژگی‌های خاص زبان زنانه، از جمله عدم قاطعیت و عدم قدرت در گفتار، زنان را در مقایسه با مردان در جایگاهی نازل‌تر قرار می‌دهد. او (۱۹۷۳) این گونه زبانی عاری از قدرت را زبان زنان^۷ می‌نامد. وی معتقد است ویژگی‌های زبانی زنان نمایانگر در اختیار مردان بودن جایگاه اصلی و در حاشیه بودن زنان است که بر این اساس، وی رویکرد تسلط^۸ را مطرح می‌کند. لیکاف (۱۹۷۵: ۶) معتقد است «به دلیل تأثیرپذیری زیاد کودکان از زبان مادرشان، احتمالاً تا حدود پنج‌سالگی تمایزی معنادار در کلام دختران و پسران مشاهده نمی‌شود و هر دو از زبان زنانه استفاده می‌کنند ... پسران در حدود ده‌سالگی، با تقلید از گروه همسالان، رفتار زبانی جدیدی اتخاذ می‌کنند، درحالی‌که دختران همان روش قدیمی گفتاری را که از مادرشان آموخته‌اند حفظ می‌کنند» و بدین ترتیب تمایزات سبک زبانی زنان و مردان همواره حفظ می‌شود.

پسر در مدرسه‌ای در نیوانگلند^۱ پرداخته است. یافته‌های پژوهش وی مؤید آن است که دختران در انتخاب الگوهای زبانی خود دقت بیشتری دارند و سعی می‌کنند از الگوهای معتبر زبانی بهره گیرند، درحالی‌که پسران به نقض هنجارهای زبانی گرایش دارند. بریمن و ویلکوکس^۲ (۱۹۸۰) در پژوهشی، با بررسی مؤلفه‌های زبانی لیکاف در مورد ۱۰۸ دانشجوی زن و مرد، به این نتیجه رسیده‌اند که طبق نظریه لیکاف، صفات تشدیدکننده و سوالات کوتاه ضمیمه در گفتار زنان بسامد بیشتری دارد ولی دشواریها در گفتار زنان زیاد مشاهده نمی‌شود. پژوهش چاوز^۳ (۱۹۹۷) با عنوان «جنسیت معلم و دانش‌آموز و همسالان در گفتمان کلاسی زبان آلمانی» نشان داد دختران تمایل کمتری به شوخ‌طبعی و بذله‌گویی در کلاس داشتند، دختران بیشتر از پسران مشارکت داشتند، دختران از پاسخ‌ها و عبارتهای کوتاه‌تر اما پیچیده‌تر و دشوارتر در مقایسه با پسران استفاده می‌کردند، دخترها بیشتر با یکدیگر تعاون و همفکری داشتند و بیشتر از پسران از یادداشت‌برداری لذت می‌بردند. در مقابل، پسران تمایل بیشتری به داوطلب شدن داشتند و حتی اگر از درستی پاسخشان اطمینان نداشتند، پاسخ‌هایشان طولانی‌تر بود.

در پژوهشی دیگر، پارسونز^۴ (۲۰۱۵)، با مقایسه میزان استفاده دانش‌آموزان دختر و پسر از کلمات کلیشه‌ای^۵، نتیجه گرفت که دختران بیشتر از پسران از کلمات کلیشه‌ای استفاده می‌کنند. هولمز^۶ (۱۹۹۷) نیز به منظور بررسی صحت و سقم دیدگاه لیکاف به برخی تمایزات مطرح‌شده توسط لیکاف نظیر تردیدنماها، سوالات ضمیمه‌ای کوتاه و تشدیدکننده‌ها در گفتار زنان و مردان پرداخت. وی برخلاف لیکاف (۱۹۷۵) که زبان زنان را ضعیف می‌داند، کاربرد این قبیل عبارات را گواه ادب در کلام زنان بیان کرد. چالاک و کریمی (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل نوبت‌گیری و استراتژی‌های ترمیم در میان فراگیران دختر و پسر EFL ایرانی» به مقایسه نوبت‌گیری و استراتژی‌های ترمیم کلام میان پسران و دختران پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان دختر را بیشتر معلمان برای صحبت انتخاب می‌کنند، درحالی‌که پسران خود داوطلب صحبت می‌شوند.

از جمله پژوهش‌های انجام‌شده به زبان فارسی مرتبط با

1. New England
2. Berryman and Wilcox
3. Monika Chavez
4. Christopher Parsons
5. hedges
6. Holmes

7. women's language
8. Dominance Approach

می‌پرهیزند. لیکاف وجود تردیدنماها و پرکننده‌ها در کلام را نشانهٔ زبان عاری از قدرت می‌داند (همان: ۱۵ و ۱۸).

۶. تشدیدکننده‌ها: زنان برای بیان شدت عواطف و احساساتشان بیشتر از مردان از تشدیدکننده‌هایی نظیر «very» استفاده می‌کنند (همان: ۵۴).

۷. استفاده از زبان معیار و وسواس در صحیح صحبت کردن: لیکاف معتقد است دختران از کودکی آموزش می‌بینند که در گفتارشان از الگوهای صحیح زبانی استفاده کنند (همان: ۵۵).

۸. صورت‌های بسیار مؤدبانه: زنان معمولاً در بیان خواسته‌هایشان مؤدب‌ترند و در کلامشان عباراتی نظیر «اگر مشکلی نیست» وجود دارد (همان: ۱۸ و ۵۵).

۹. درخواست‌های غیرمستقیم به جای دستور آشکار: لیکاف درخواست غیرمستقیم را نشانهٔ عدم قاطعیت در گفتار و نمودی از گفتار مؤدبانه و فراهم کردن امکان مخالفت برای مخاطب می‌داند (همان: ۱۸).

۱۰. دشواژه‌ها: به اعتقاد لیکاف، پسرها هر آنچه به ذهنشان می‌رسد را به زبان می‌آورند ولی دختران از همان کودکی آموزش می‌بینند که در واژه‌گزینی حسن انتخاب داشته باشند (همان: ۱۹ و ۵۵).

۱۱. بذله‌گویی: لیکاف زنان را فاقد حس شوخ‌طبعی می‌داند (همان: ۵۶) اما در تکمیل نظریه‌اش می‌نویسد حس شوخ‌طبعی زنان در هنگام شنیدن جوک کمتر از مردان نیست، اما زنان به دلیل رنجش و توهینی که احتمالاً بسیاری از جوک‌ها در پی دارند تمایل کمتری بدان دارند (لیکاف، ۲۰۰۴: ۱۰۰).

۱۲. تکیهٔ تأکیدی: زنان در مواردی که از جدی گرفته نشدن گفته‌هایشان ترس دارند، برخی واژه‌ها را با تکیه و شدت بیشتری بیان می‌کنند (همان: ۵).

۱۳. کلام مشارکتی و همدلانه: لیکاف (۱۹۹۰: ۲۰۴) در تکمیل نظریه‌اش در کتاب قدرت گفت‌وگو^{۱۲} یکی دیگر از تمایزات گفتاری زنان و مردان را گفتار همدلانهٔ زنان در برابر گفتار رقابتی مردان می‌داند.

۱۴. یکی دیگر از مواردی که لیکاف (همان) در کتاب قدرت گفت‌وگو بیان می‌کند آن است که کلام زنان غیرمستقیم و در نتیجه مؤدبانه‌تر است.

روش پژوهش

شیوهٔ جمع‌آوری داده‌های این پژوهش قوم‌نگارانه^{۱۳} بوده

در چارچوب این رویکرد، لیکاف معتقد است گفتار زنان و مردان از جنبه‌های مختلف در ۱۴ مشخصه با یکدیگر متفاوت است:

۱. رنگ‌واژه‌ها: زنان در نامگذاری رنگ‌ها بسیار دقیق‌تر از مردان عمل می‌کنند. کلماتی مثل بژ^۱، زمردی^۲، زرد آهویی^۳ و ارغوانی روشن^۴ در گفتمان زنان به‌وفور یافت می‌شود. لیکاف معتقد است این اختلاف دایرهٔ واژگانی، نابرابری اجتماعی موقعیت زنان و مردان را منعکس می‌کند و اینکه زنان معمولاً از مسائل مهم و اساسی دور نگه داشته شده‌اند (همان: ۸).
۲. توصیف‌کننده‌های ضعیف: به اعتقاد لیکاف، زنان با استفاده از توصیف‌کننده‌هایی نظیر «oh goodness!» در گفتارشان بسیار کودک^۵ به نظر می‌رسند و جدی گرفته نمی‌شوند (همان: ۱۰).
۳. صفات تهی و واژه‌های خاص زنانه: صفاتی هستند که مفهوم موافقت و تحسین را القا می‌کنند. برخی از این صفات نظیر «great» خنثی هستند و مردان و زنان، هر دو، به کار می‌برند ولی صفاتی مانند «adorable» و «lovely» را فقط زنان استفاده می‌کنند که به تعبیر لیکاف معمولاً نشان‌دهندهٔ زبان زنانه و زبان عاری از قدرت است. علاوه‌براین، زنان معمولاً از واژه‌هایی استفاده می‌کنند که با علائق خاص آنان در زمینه‌های مختلف مرتبط است، نظیر سرخابی^۶، ساسون^۷ و پارچهٔ بدن‌نما^۸؛ درحالی‌که استفادهٔ مردان از این واژگان مزاح و شوخی تلقی می‌شود (همان: ۱۳ و ۱۵).
۴. سؤالات کوتاه ضمیمه و آهنگ خیزان در جملات خبری: از نظر لیکاف این سبک کلامی می‌تواند بیانگر عدم اعتمادبه‌نفس کافی، نیاز به تأیید و عدم قاطعیت در زنان باشد (همان: ۱۵ و ۱۸).
۵. تردیدنماها و پرکننده‌ها: زنان گاهی برای در امان ماندن از توبیخ^۹ و اعتراض^{۱۱} دیگران با استفاده از تردیدنماها و پرکننده‌ها از بیان صریح و مستقیم نظراتشان

1. beige
2. ecrue
3. aquamarine
4. lavender
5. little ladies
6. magneta
7. dart in sewing
8. shirr
9. fillers
10. Punishment
11. attack

12. Talking Power (1990)
13. ethnographic

یافته‌های تحقیق

در این بخش با توجه به الگوی لیکاف، تمایزات گفتمانی دختران و پسران دانش‌آموز در دو سطح واژگانی و نحوی براساس داده‌های گردآوری شده مورد بررسی قرار می‌گیرند:

تفاوت‌های واژگانی

تفاوت‌های واژگانی شامل موارد زیر است:

۱. رنگ‌واژه‌ها

از آنجا که رنگ‌واژه‌ها در گفتمان کلاسی کاربرد زیادی ندارد، با طرح سؤال «تعطیلات نوروزی شما چه رنگی بود؟» دستیابی به داده‌های لازم در این زمینه تا حد زیادی میسر شد. داده‌های تحقیق بیانگر آن است که توصیف رنگ‌ها در گفتمان دخترها شامل طیفی متنوع‌تر و جزئی‌تر بوده است. جزئی‌نگری دختران در توصیف رنگ‌ها را می‌توان از تعداد ۲۳ رنگ‌واژه دقیق در نظرسنجی دخترها و ۹ رنگ‌واژه دقیق توسط پسرها دریافت، درحالی‌که پسرها معمولاً به بیان رنگ‌های ساده و اصلی اکتفا می‌کنند. برای مثال، دختران از رنگ‌هایی نظیر زرد قناری، سبز آدامسی، قهوه‌ای بی‌حال، قهوه‌ای سوخته، گلبهی، سرخابی و قرمز خیلی کم‌رنگ استفاده کرده‌اند درحالی‌که رنگ‌های مورد استفاده پسرها غالباً رنگ‌های ساده و اصلی نظیر سبز، آبی، قهوه‌ای، سفید، مشکی و قرمز است.

جدول ۱. تعداد رنگ‌واژه‌های دقیق به تفکیک جنسیت

تعداد کل کدها	تعداد رنگ‌واژه‌های پسرها	درصد در پسرها	تعداد رنگ‌واژه‌های دخترها	درصد در دخترها
۳۲	۹	۲۸٪	۲۳	۷۲٪

نتایج آزمون‌های دو ارائه شده با سطح معناداری ۰/۰۱۱ که کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است نشان می‌دهد که تفاوتی معنادار میان میزان استفاده از رنگ‌واژه‌های دقیق در گفتمان دختران و پسران وجود دارد.

جدول ۲. نتایج آزمون‌های دو برای کاربرد رنگ‌واژه‌های دقیق

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
رنگ‌واژه‌ها	۶/۴۹۹	۱	۰/۰۱۱

۲. دشواژه‌ها

«نیاز زنان به تأیید دیگران، نیاز آنها به پسندیده شدن، و نیاز زنان به بیان ارزش‌ها از مهم‌ترین دلایل مؤدب بودن زنان و

است اما برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شیوه ترکیبی استفاده شده که بر روی پیکره روایی ۱۵۱۱۸ کلمه‌ای از گفتمان کلاسی دختران و پسران متوسطه اول انجام شده است. واحد تحلیل در این پژوهش، واژه، گروه و جمله است. داده‌های پژوهش به دلیل همزمان شدن با شیوع ویروس کوید - ۱۹، با حضور پژوهشگر در کلاس‌های غیرحضوری از طریق شبکه اجتماعی «شاد»^۱ در طول یک سال تحصیلی، از تاریخ ۱۶ شهریور ۱۳۹۹ تا اول خرداد ۱۴۰۰، به مدت ۳۲ هفته (۱۸ کلاس، هر کلاس ۳۲ جلسه یک‌ساعته که در مجموع ۵۷۶ ساعت می‌شود) گردآوری شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل ۶ دبیرستان دوره اول (۳ دبیرستان دخترانه و ۳ دبیرستان پسرانه) شامل ۲۷۸ دانش‌آموز دختر و ۲۷۸ دانش‌آموز پسر در شهر بیرجند است که به صورت خوشه‌ای از سه ناحیه شهر انتخاب شدند؛ از هر ناحیه یک مدرسه و از هر مدرسه از هر پایه (پایه‌های هفتم، هشتم و نهم) به صورت تصادفی یک کلاس انتخاب شد. تعاملات کلامی دانش‌آموزان در درس‌هایی که امکان صحبت بیشتر برای دانش‌آموزان فراهم می‌شد، از جمله زبان انگلیسی، تفکر و سبک زندگی و عربی ابتدا ضبط و سپس پیاده‌سازی و در نهایت در دو سطح واژگانی و نحوی (جمله)، منطبق با دیدگاه لیکاف، ساماندهی شد. داده‌های این پژوهش به صورت اکتشافی و «ساختاریافته»^۲ گردآوری شد ولی برای دو مورد یعنی «رنگ‌واژه‌ها» و «صفات تهی» به این دلیل که دانش‌آموزان در این دو موضوع تولیدات کلامی نداشتند داده‌ها به صورت «ساختاریافته»^۳ از طریق پاسخ دانش‌آموزان به سؤال‌های مرتبط با این دو مقوله که پژوهشگران مقاله حاضر تدوین کردند حاصل شده است. داده‌های این پژوهش با بهره‌گیری از روش گلیزر و اشتروس^۴ در سه مرحله باز، محوری و گزینشی کدگذاری شد و سپس به روش ترکیبی^۵ (کمی-کیفی)، تحلیل توصیفی انجام شد. یافته‌های پژوهش با استفاده از آزمون‌های دو^۶ در محیط نرم‌افزار SPSS تحلیل شد.

۱. شبکه اجتماعی دانش‌آموزی

۲. در سال تحصیلی ۱۳۹۹ مدارس دو هفته زودتر از سال‌های قبل بازگشایی شد.

3. unstructured

4. structured

5. Glaser and Strauss

6. mixed method

گروه دختران و پسران بیشترین فراوانی را دارد: «وای خانم، برای من لینک باز نمی‌شه، آخه خانم کلاس بعدی‌مون شروع شده، خانم آخه بابام ناراحتی ربه دارند، وای خانم حالا چی کار کنم؟، عه وای این لینک که مشکل داره، خانم آخه من نت ندارم، ای وای ما کل جمله رو نوشتیم».

جدول ۵. فراوانی توصیف‌کننده‌های ضعیف به تفکیک جنسیت

توصیف‌کننده‌های ضعیف	تعداد کل	تعداد در گفتار پسرها	تعداد در گفتار دخترها
آخه	۱۷	۴	۱۳
وای؟ ای وای	۱۰	۱	۹
وای!!!	۱	۰	۱
وای خدا	۱	۰	۱
ای خدا	۱	۰	۱
عه وا	۱	۰	۱

جدول ۶. فراوانی توصیف‌کننده‌های ضعیف به تفکیک جنسیت

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۳۱	۵	۱۶%	۲۶	۸۴%

نتایج آزمون خ‌ی دو با سطح معناداری ۰/۰۰۰۱ بیانگر تفاوت معنادار این ویژگی در گفتار دختران و پسران است.

جدول ۷. نتایج آزمون خ‌ی دو برای توصیف‌کننده‌های ضعیف

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
توصیف‌کننده‌های ضعیف	۱۵/۰۶۶	۱	۰/۰۰۰۱

۴. صفات تهی

جمع‌آوری داده‌ها برای صفات تهی به صورت ساختاریافته انجام شد. از دانش‌آموزان خواسته شد توصیفشان را از تصویری که می‌دیدند (یک بچه‌آهوی زیبا) در قالب یک صفت بیان کنند. تعداد ۵۸ صفت تهی در گفتار دختران و ۱۱ صفت در گفتار پسران، بیانگر تفاوت قابل توجه در بسامد این صفات در گفتار دختران و پسران است (جدول ۸). نکته دیگر اینکه در توصیفات دخترها صفاتی همچون «ناز»، «ملوس»، «گوگولی»، «بانمک» و «خواستنی» به چشم می‌خورد که به تعبیر لیکاف این صفات تهی و نشان‌دهنده زبان عاری از قدرت است. در نزد پسرها غالباً این صفات صفاتی دخترانه تلقی می‌شود.

توصیفات پسرها بیشتر جنبه عینی و جسمانی برجسته داشت: «چشمان گیرا، چشم قشنگ، خوشرنگ، کوچک،

دقت آنان در واژه‌گزینی و عدم کاربرد واژه‌های ناخوشایند است» (لیکاف، ۲۰۰۴: ۱۵۲). لیکاف زنان را «استادان استفاده از حسن بیان» (لیکاف، ۱۹۷۵: ۵۸) می‌داند ولی پسران از این لحاظ آزادی بیشتری دارند و جامعه نیز به کار بردن واژه‌های زشت و مبتذل را از سوی مردان راحت‌تر از زنان می‌پذیرد. شاید به همین دلیل پسران بیشتر از دختران از دشواژه‌ها استفاده می‌کنند؛ دانش‌آموزان دختر: «لعنتی»، «لامصب» و دانش‌آموزان پسر: «چرت نگو»، «خالاک بر سرت»، «مرض»، «گند زدم».

گرچه انتظار می‌رود به دلیل دسترسی معلم یا مدیر و معاونان مدرسه به گفت‌وگوهای صوتی و متنی انجام‌شده در کلاس، استفاده از دشواژه‌ها در پایین‌ترین سطح باشد، اما در بررسی گفتار و مشاجرات کلامی و متنی دانش‌آموزان پسر، به‌خصوص در مواقع تأخیر یا عدم حضور معلم، گاه دشواژه‌هایی به چشم می‌خورد که این پیش‌فرض را رد می‌کند که به دلیل حفظ شأن علمی پژوهش از بیان آنها اجتناب می‌گردد.

داده‌های پژوهش حاضر حاکی از آن است که در میان شرکت‌کنندگان گاه دشواژه‌هایی که غالباً انتظار می‌رود به گفتار پسران متعلق باشد، نظیر «لامصب»، در گفتار دخترها نیز به چشم می‌خورد: «عجب کلیبی بود لامصب». تمایل دختران به استفاده از واژگان با سبک و سیاق پسرانه را می‌توان ناشی از میل دختران نوجوان به جلب توجه آنان دانست.

جدول ۳. فراوانی دشواژه‌ها به تفکیک جنسیت

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۱۲	۱۰	۸۳%	۲	۱۷%

نتایج آزمون خ‌ی دو ارائه‌شده با سطح معناداری ۰/۰۲۰ نشان می‌دهد تفاوتی معنادار میان میزان استفاده از دشواژه‌ها در گفتار دختران و پسران وجود دارد.

جدول ۴. نتایج آزمون خ‌ی دو برای میزان کاربرد دشواژه‌ها

متغیرها	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
دشواژه‌ها	۵/۴۵۱	۱	۰/۰۲۰

۳. توصیف‌کننده‌های ضعیف

دخترها بسیار بیشتر از پسرها برای بیان احساسات و حالات روحی و نشان دادن تعجب، غم، شادی و تأسف از توصیف‌کننده‌های ضعیف استفاده می‌کنند. «آخه» در هر دو

جدول ۱۱. نتایج آزمون‌های دو برای سؤالات ضمیمه‌ای کوتاه و آهنگ خیزان در جملات خبری

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
صفات تهی	۴/۹۵۸	۱	۰/۰۲۶

۲. تردیدنها

پژوهش حاضر نشان می‌دهد دختران دانش‌آموز بیشتر از پسران از تردیدنها استفاده می‌کنند و شک و تردید و عدم قطعیت در گفتار دختران بیشتر از پسران به چشم می‌خورد: «تدریس ایشان تو اینستا هم فکر کنم باشه»، «نه خانوم، فک نکنم این کلمه رو خونده باشیم»، «فک نکنم هفته بعد کلاسی برگزار بشه»، «نه خانم، فکر کنم گزینه اشتباه انتخاب کردم»، «فکر کنم خانم آنلاین نیستن». آنها با افزودن تردید، روزه‌ای برای توجیه احتمالی عدم تأیید نظرشان می‌کشایند.

جدول ۱۲. تعداد کدهای استخراج‌شده در تردیدنها

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۲۳	۶	۲۶٪	۱۷	۷۴٪

نتایج آزمون‌های دو با سطح معناداری ۰/۰۱۹ بیانگر تفاوت معنی‌دار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۱۳. نتایج آزمون‌های دو برای تردیدنها

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
تردیدنها	۵/۴۸۸	۱	۰/۰۱۹

۳. تشدیدکننده‌ها

در گفتار دختران سه تشدیدکننده «خیلی» با ۱۹ فراوانی، «اصلاً» با ۱۰ فراوانی، و «واقعاً» با ۵ فراوانی بیشترین میزان تکرار و در گفتار پسران، واژه «فقط» با ۱۰ فراوانی از ۲۸ مورد، «خیلی» با ۹ فراوانی و «باید و باس» با ۴ فراوانی از بیشترین بسامد برخوردار بوده‌اند: «بله خانم، خیلی ممنونم بابت توضیحاتتون»، «بله خانم، درسته خیلی ممنونم»، «نه عزیزم واقعاً خوب خوندی»، «خانوم، شاد هنگه یهو کلی پیام میاد اصلاً آدم نمی‌فهمه قضیه چیه»، «خانم، ببخشید من اصلاً متوجه سؤال نمی‌شم». نکته جالب توجه این است که گاه در گفتمان دختران به جملاتی برمی‌خوریم که برای مضاعف شدن تأکید از دو یا سه واژه تشدیدکننده استفاده شده است: «واقعاً شرمندم، نتم اصلاً وصل نمی‌شد. تکرار نمی‌شه».

گوش‌دراز، لاغرمردنی، خوش‌اندام، دم‌کوچک، خال‌خالی و مخملی» ولی توصیفات دخترها اغلب انتزاعی بود: «معصوم، شگفت‌انگیز، مظلوم، بامزه، مهربون، پاک». دخترها با توصیفات همچون «شگفت‌انگیز، فوق‌العاده، قشنگ‌ترین مخلوق خدا» هیجان و اغراق بیشتری در توصیفاتشان داشتند. به طور کلی، بررسی تفاوت‌های دختران و پسران در توصیفات نشان می‌دهد که دختران مخزن واژگانی گسترده‌تری برای توصیفات دارند و از واژه‌های انتزاعی بیشتری استفاده می‌کنند و توصیفاتشان بار عاطفی بیشتری دارد درحالی‌که پسران در توصیفاتشان از واژگان محدودتر و عینی استفاده می‌کنند.

جدول ۸. تعداد صفات تهی در گفتمان دختران و پسران

تعداد کل کدها	تعداد کدهای پسرها	درصد در پسرها	تعداد کدهای دخترها	درصد در دخترها
۶۹	۱۱	۱۶٪	۵۸	۸۴٪

نتایج آزمون‌های دو با سطح معناداری ۰/۰۰۰۱ بیانگر تفاوت معنادار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۹. نتایج آزمون‌های دو برای صفات تهی

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
صفات تهی	۳۶/۵۵۰	۱	۰/۰۰۰۱

تفاوت‌های نحوی

تفاوت‌های نحوی در گفتمان دختران و پسران به شرح زیر است:

۱. سؤالات کوتاه ضمیمه و آهنگ خیزان در جملات خبری

تعداد پرسش‌های تأییدی دختران دانش‌آموز که به تعبیر لیکاف غالباً نشانه عدم اعتمادبه‌نفس زنان است، ۴ برابر بیشتر از پسران است: «خانم، باید اسکرین‌شات بگیریم، درسته؟»، فردا امتحان نداریم، داریم؟، خانم، باید تکالیفو تا شنبه بفرستیم، درسته؟، خانم، نمره براتون نیامد، میاد؟، خانم، هر دو فاعلند، درسته؟، خانم، پاسخ سؤال منو ندادین، دادین؟»

جدول ۱۰. فراوانی سؤالات ضمیمه‌ای کوتاه و آهنگ خیزان در جملات خبری

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۱۵	۳	۲۰٪	۱۲	۸۰٪

نتایج آزمون‌های دو با سطح معناداری ۰/۰۲۶ بیانگر تفاوت معنادار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۱۴. بسامد تشدیدکننده‌ها

تشدیدکننده‌ها	تعداد کل	تعداد در گفتمان پسرها	تعداد در گفتمان دخترها
خیلی	۲۸	۹	۱۹
اصلاً	۱۱	۱	۱۰
واقعاً	۶	۱	۵
فقط	۱۳	۱۰	۳
باید(باس)	۴	۴	۰
هنوز	۱	۰	۱
کلاً	۳	۱	۲
کاملاً	۱	۰	۱
ابداً	۱	۱	۰
دقیقاً	۲	۰	۲
بدجور	۱	۱	۰

جدول ۱۵. میزان استفاده از تشدیدکننده‌ها به تفکیک جنسیت

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۷۱	۲۸	۳۹٪	۴۳	۶۱٪

نتایج آزمون خی‌دو با سطح معناداری ۰/۰۵۰ بیانگر تفاوت معنی‌دار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۱۶. نتایج آزمون خی‌دو برای تشدیدکننده‌ها

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
تشدیدکننده‌ها	۳/۶۳۳	۱	۰/۰۵۰

۴. وسواس در کاربرد صحیح گرامر و استفاده از

الگوهای معتبر زبانی

پیشتر ذکر شد که لیکاف (۱۹۷۵: ۵۵) زنان را حافظان سواد و فرهنگ جامعه می‌داند و معتقد است دختران از کودکی آموزش می‌بینند که در گفتارشان از الگوهای معتبر زبانی استفاده کنند. این محافظه‌کاری زبانی زنان را فتوحی (۱۳۹۰: ۴۰۱) این‌گونه تعبیر می‌کند: «زنان از آن جهت نسبت به درستی گفتار خود حساس‌اند که در هنگام گفتار، کمتر احساس امنیت می‌کنند. احساس ناامنی زبانی وقتی پدید می‌آید که گوینده نگران باشد بر گفتارش ایراد بگیرند».

پژوهش حاضر نشان می‌دهد دانش‌آموزان پسر بیشتر از دختران از تعابیر عامیانه استفاده می‌کنند و در تبعیت از الگوهای معتبر زبانی، کمتر خود را به زحمت می‌اندازند. استفاده از صورت‌های کوتاه‌شدهٔ افعال و ترکیب‌ها و تعابیر

عامیانه در گفتمان پسرها کاملاً مشهود است: «ای خسروی جان... ولش کُاکن»، «اولندش، دو سؤال نبود یک سؤال بود، دویومندش قشنگ دقت نکردی». نکته قابل توجه اینکه برخی تعابیر یا واژه‌های گفتمان پسرانه را دانش‌آموزان دختر نیز به کار می‌برند: «پس باس بیشتر حواسمونو جم کنیم».

جدول ۱۷. فراوانی الگوهای نامعتبر به تفکیک جنسیت

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۵۱	۳۳	۶۵٪	۱۸	۳۵٪

نتایج آزمون خی‌دو با سطح معناداری ۰/۰۲۸ بیانگر تفاوت معنادار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۱۸. نتایج آزمون خی‌دو برای تعابیر عامیانه

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
تعابیر عامیانه	۴/۸۵۷	۱	۰/۰۲۸

۵. ادب در کلام

موضوع ادب در کلام شامل صورت‌های بسیار مؤدبانه، معذرت‌خواهی و درخواست‌های غیرمستقیم به جای دستور آشکار است که در ادامه شرح می‌شود:

صورت‌های بسیار مؤدبانه

بررسی گفتمان دانش‌آموزان دختر و پسر در پژوهش حاضر گویای آن است که دخترها در مقایسه با پسرها از زبانی مؤدبانه‌تر برای بیان خواسته‌هایشان استفاده می‌کنند: «بخشید خانوم، می‌شه خودتونم یک دفعه بخونین لطفاً؟» پسرها غالباً خواسته‌هایشان را به صورت جملات امری و دستوری طرح می‌کنند: «آقا، زودتر بگیرین امتحانو گرسنه‌ایم می‌خوایم بریم صبحانه بخوریم». اگرچه در گفتار عادی و روزمره دانش‌آموزان، یافته‌های این پژوهش نظریهٔ لیکاف (۱۹۷۵) را مبنی بر مؤدبانه‌تر بودن گفتمان دختران در مقایسه با پسران تأیید می‌کند، اما داده‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که در مواقع عصبانیت، تمایزی قابل توجه از نظر شاخصهٔ ادب بین گفتمان دانش‌آموزان دختر و پسر مشاهده نمی‌شود. جملات زیر گزیده‌ای از لحن مؤاخذه‌گرانه، نامالیم و توبیخ‌آمیز و مستقیم دانش‌آموزان دختر در حالت عصبانیت است: «خانم، می‌خواین نمره بدین، می‌خواین هم ندین. من همه درسها همین طوری بودم»، «خانم، این چه نمره‌هایی هس که دادین؟»، «برای من دلیل بیارین کجا فعالیت نداشتم که انقد کم گرفتم»، «شما به چه حقی اینجوری با من برخورد می‌کنین خانم؟!»

جدول ۱۹. فراوانی صورت‌های بسیار مؤدبانه

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۴۱	۱۳	۳۲٪	۲۸	۶۸٪

نتایج آزمون خن‌ی دو با سطح معناداری ۰/۰۱۵ بیانگر تفاوت معنادار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۲۰. نتایج آزمون خن‌ی دو برای صورت‌های بسیار مؤدبانه

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
صورت‌های بسیار مؤدبانه	۵/۹۲۵	۱	۰/۰۱۵

عذرخواهی

لیکاف (۲۰۰۴) عذرخواهی را یکی از مصادیق ادب در کلام می‌داند. با اینکه عذرخواهی یکی از سریع‌ترین راه‌ها برای ترمیم روابط معلم و دانش‌آموز است، داده‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد که دانش‌آموزان پسر تمایلی به استفاده از آن ندارند درحالی‌که دانش‌آموزان دختر با استفاده از واژه‌ها و جملاتی نظیر «دیگه تکرار نمی‌شه، ببخشید، شرمندهام» ابراز پشیمانی می‌کنند: «ببخشید خانم، من چون حالم بد بود امروز یکم دیر آنلاین شدم، معذرت می‌خوام. می‌شه غایبی نزنید؟»، «شرمنده به خاطر اینکه دیر حاضری زدم، ببخشید»، «ببخشید که تأخیر داشتم. دیگه تکرار نمی‌شه»، «شرمنده دیر شد خانم، عذر می‌خوام»، «شرمنده خانم، نت گوشی بالا نمی‌اومد، عذر می‌خوام». جمله «دیگه تکرار نمی‌شه» را فقط دختران استفاده کردند و در گفتار پسران اصلاً مشاهده نشد.

جدول ۲۱. فراوانی عذرخواهی به تفکیک جنسیت

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۲۷	۷	۲۶٪	۲۰	۷۴٪

جدول ۲۲. بسامد جملات «تکرار نمی‌شه» به تفکیک جنسیت

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۹	۰	۰٪	۹	۱۰۰٪

نتایج آزمون خن‌ی دو با سطح معناداری ۰/۰۱۰ در مورد میزان عذرخواهی و سطح معناداری ۰/۰۰۲ در مورد عبارت «دیگه تکرار نمی‌شه» بیانگر تفاوت معنی‌دار این دو ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۲۳. نتایج آزمون خن‌ی دو برای میزان عذرخواهی و جملات

«دیگه تکرار نمی‌شه»

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
عذرخواهی	۶/۵۷۹	۱	۰/۰۱۰
جمله «دیگه تکرار نمی‌شه»	۹/۱۴۸	۱	۰/۰۰۲

درخواست‌های غیرمستقیم به جای دستور آشکار

داده‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد دخترها به جای استفاده از جملات امری و دستوری که نشانه قدرت و قاطعیت است، سعی می‌کنند درخواستشان را به صورت تلطیف‌شده و به صورت جملات پیشنهادی و با افزودن واژه‌های «اگر ممکنه، اگر اشکال نداره، اگر براتون زحمتی نیست» بیان کنند: «خانم، می‌شه لینک امتحانو بذارین؟ نگرانیم وقت کم بیاریم»، «ببخشید خانم، چند لحظه نبودم، آخه آجیم داشت با این گوشی امتحان می‌داد»، در مقابل جملات امرانه پسرها: «آقا امتحانو بگیرید ما کار داریم، ساعت نه و نیم شد»، «خوب، شما می‌گین چی کار کنم؟ گوشیمون مشترکه، اگه راهکاری دارین بگین». در واقع می‌توان گفت دخترها نه تنها قاطعیت و لحن دستوری را شایسته یک زن نمی‌دانند و می‌کوشند رفتاری مأخوذ به حیا داشته باشند، بلکه همواره می‌کوشند در گفتارشان محتاطانه عمل کرده و در بیان درخواست‌هایشان لحنی مؤدبانه داشته باشند.

جدول ۲۴. فراوانی درخواست‌های غیرمستقیم به جای دستور آشکار

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۲۶	۵	۱۹٪	۲۱	۸۱٪

نتایج آزمون خن‌ی دو با سطح معناداری ۰/۰۰۰۱ بیانگر تفاوت معنادار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۲۵. نتایج آزمون خن‌ی دو برای درخواست به جای دستور

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
درخواست به جای دستور	۱۰/۳۲۹	۱	۰/۰۰۰۱

۶. شوخ‌طبعی و بذله‌گویی

هم‌راستا با دیدگاه لیکاف (۲۰۰۴) که اظهار می‌دارد زنان به دلیل رنجش و توهینی که احتمالاً بسیاری از جوک‌ها در پی دارند تمایل کمتری بدان دارند، داده‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد دانش‌آموزان پسر به دلیل احساس آزادی بیشتر

جدول ۲۸. فراوانی تکیه تأکیدی به تفکیک جنسیت

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۳۸	۷	۱۸٪	۳۱	۸۲٪

نتایج آزمون خی دو با سطح معناداری ۱/۰۰۰۱ بیانگر تفاوت معنادار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۲۹. نتایج آزمون خی دو برای میزان تکیه تأکیدی

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی داری
تکیه تأکیدی	۱۶/۲۷۰	۱	۰/۰۰۰۱

۸. کلام مشارکتی و رقابتی

لیکاف (۲۰۰۴) یکی از مؤلفه‌های مهم در تمایز گفتمان زنان از مردان را کلام مشارکتی زنان و سبک گفتار رقابتی مردان می‌داند. در این راستا تانن^۱ معتقد است: «از آن جایی که زن‌ها به پیوندجویی علاقه‌مندند، در گفت‌وگوها به تداوم و بقای نقش حمایتی و تأییدکننده خود می‌اندیشند اما مردها میدان‌دار شدن را ترجیح می‌دهند و غالباً می‌کوشند در گفت‌وگوها برنده باشند» (۱۹۹۰: ۱۷۰). پاک‌نهاد جبروتی (۱۳۸۱: ۱۲۲) نیز بر این باور است که «محدود شدن دختران به محیط خانه باعث می‌شود آنها در یک محیط غیررقابتی رشد کنند، اما پسران که آزادانه می‌توانند از منزل خارج شده و در محیط بیرون از خانه باشند، رفتاری رقابتی و کنترل‌جویانه پیدا می‌کنند».

مقایسه گفتمان دانش‌آموزان دختر و پسر نشان می‌دهد دانش‌آموزان دختر بیشتر تساوی طلب هستند ولی پسرها بسیار رقابت‌گرا و برتری طلب و مبارزه‌جو بوده، برای برتری خود بیشتر تلاش می‌کنند؛ دخترها با تأیید و تصدیق دوستان و هم‌کلاسی‌ها بیشتر به دنبال ایجاد رابطه دوستانه و تداوم و بقای آن هستند ولی پسرها اغلب شرایط سلسله‌مراتبی را نمی‌پذیرند و در اوج قرار گرفتن و برتری یکی از آنها از جنبه‌های مختلف علمی، مذهبی یا درسی، به راحتی برایشان قابل پذیرش نیست. ترس از طرد شدن و تنها شدن دختران را وامی‌دارد گفتار دوستانه و صمیمانه را بر گفتار رقابت‌جویانه ترجیح دهند (به دلیل ماهیت متفاوت کلام دختران و پسران و عدم وجه اشتراک در این زمینه (کلام تصدیق‌گر دختران و کلام برتری‌جویانه پسران) جدول توصیفی - مقایسه‌ای جایگزین جدول آماری شد).

در مقایسه با دانش‌آموزان دختر، بیشتر اهل مزاح در کلاس هستند. به نظر می‌رسد گفتمان دانش‌آموزان دختر از این فضای جامعه در ایران متأثر است که بذله‌گویی و خندانیدن دیگران را خلاف منانت و حجب و حیای دختران می‌داند. شوخ‌طبعی‌های دختران: «خانم، فک کنم یه چند تا تیر آهن بالای برج میلاد در سال‌های اخیر زدن که بلندتر از برج ایفل بشه»، «خانم جان، سر امتحان ما رو از امدادهای بشردوستانه تون محروم نکنین». شوخ‌طبعی پسران: «آقا، من بلد نیستم یه موشک کاغذی درست کنم چه برسه به جرثقیل»، «آقا، عکس پروفایل به این باحالی، حیف نیست عوضش کنیم؟»، «آقا، اگه ما می‌خواستیم قلب کنیم نصف نمراتو زیر ده نمی‌گرفتیم [همراه با استیکر لبخند]»، «خراسان جنوبی انقدر جاذبه‌های گردشگری داره که می‌مونیم از کدومش بگیریم!»

جدول ۲۶. فراوانی مزاح و شوخ‌طبعی به تفکیک جنسیت

تعداد کل	تعداد در پسرها	درصد در پسرها	تعداد در دخترها	درصد در دخترها
۱۲	۱۰	۸۳٪	۲	۱۷٪

نتایج آزمون خی دو با سطح معناداری ۰/۰۲۰ بیانگر تفاوت معنادار این ویژگی در گفتمان دختران و پسران است.

جدول ۲۷. نتایج آزمون خی دو برای میزان مزاح و شوخ‌طبعی

متغیر	مقدار	درجه آزادی	سطح معنی داری
بذله‌گویی	۵/۴۵۱	۱	۰/۰۲۰

۷. تکیه تأکیدی

لیکاف (۱۹۷۵) معتقد است زنان برای تأکید مضاعف بر گفته‌هایشان برخی واژه‌ها را با تکیه و شدت بیشتر بیان می‌کنند. گاه این تأکید، به‌ویژه در آموزش مجازی که برخی از گفت‌وگوها به صورت نوشتاری انجام می‌شود، به صورت تکرار برخی حروف نمایان می‌شود: «خییییلی ممنون. لطفاً تأخیر نزنید. یااااا خدااااا، امکان برگشت به سؤال قبلی وجود نداره»، «خانوم، خییییییییی گروه شلوغ شده، هیچی نمی‌فهمم م م م م م م م م»، «خاااااااااا، من کلافه شدم از دست شاد، خیییییلی خیییییلی هنگه»، «خانم، نت خیییییییلی ضعیفه، پیام دیر برام بالا میاد»، «ای کaaaaاااااااااا اش قبلش می‌گفتین آزمون داریم»، «وای نهههههههههههههههههههههه. لطفاً تورو خدا، برگشت به سؤال قبل فعال باشه».

مختلف از جمله افزایش سطح سواد عمومی جامعه و گسترش رایانه و اینترنت است که هر دو موجب افزایش آگاهی جامعه، به‌خصوص نسل جوان شده است. معیارهای لیکاف گرد نظریه تسلط شکل گرفته است که جانمایه این نظریه آن است که زنان به دلایل فرهنگی، اجتماعی و ... از نظر تسلط در فرودست مردان قرار می‌گیرند و این فرادستی و فرودستی و نوع انتظارات جامعه از هر یک از این دو جنس در گفتمان زنان و مردان نمود می‌یابد. حال انتظار می‌رود پس از تحولات اجتماعی تأثیرگذاری که ذکر شد و لیکاف هم در سال ۲۰۰۴ در تکمیل نظریه اولیه‌اش، بافت، فرهنگ و محیط زندگی را از عوامل اثرگذار بر ایجاد تمایزهای گفتمانی زنان و مردان دانسته، گفتمان زنان و مردان، به‌خصوص جامعه هدف تحقیق حاضر از این تغییرات تأثیرپذیری مثبت داشته باشد و گفتمان نوجوانان دختر و پسر این تحقیق در کلاس درس و در ارتباط با معلم به سمت دور شدن از سلطه‌پذیری از جانب نوجوانان دختر و دور شدن از گفتمان سلطه‌گرانه از جانب نوجوانان پسر میل کند اما داده‌های این تحقیق نشان می‌دهد قریب به اتفاق معیارهای لیکاف در سال ۱۹۷۵ همچنان معتبر است و دختران نوجوان در تمامی معیارهایی که نشان‌دهنده عدم اعتمادبه‌نفس و قرار گرفتن در جایگاه ضعیف‌تر است درصد بزرگ‌تر را با تفاوتی معنادار از آن خود کرده‌اند. بسامد بالای جملات خواهشی، عذرخواهی‌ها، تردیدنماها، تکیه تأکیدی و بسامد زیاد عبارات «دیگه تکرار نمی‌شه، شرمندهام، اگه می‌شه، اگه صلاح می‌دونید، اگه ناراحت نمی‌شید» و سؤالات ضمیمه‌ای کوتاه، که به تعبیر لیکاف از زبان ضعیف و زبان عاری از قدرت نشان دارد، مهر تأییدی است بر این ادعا. بنابراین، برخلاف فرضیه این پژوهش، داده‌ها و نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که فرادستی گفتمان پسران و فرودستی گفتمان دختران حفظ شده و گفتمان پسران همچنان گفتمان مسلط است. اگر تحقیقات مشابه بتواند نتایج تحقیق حاضر را تأیید کند، شاید بتوان گفت که این موضوع از تداوم گفتمان تسلط مردان در جامعه ایران نشان دارد که به تعبیر پاک‌نهاد جبروتی (۱۳۸۱: ۴۸): «ساختار اجتماعی مردسالارانه در طول قرن‌ها در جامعه [آن] رایج بوده».

نکته قابل تأملی که داده‌های این تحقیق آشکار می‌سازد و تحقیقات بیشتری می‌طلبد تا روشن‌تر شود، نزدیک شدن گفتمان دختران نوجوان به گفتمان پسران نوجوان در فاصله گرفتن از زبان معیار و استفاده از دشواژه‌ها یا عباراتی است که وجه غالب گفتمان پسرانه است: «پس باس بیشتر حواسمونو جم کنیم».

جدول ۳۰. نمونه‌هایی از کلام مشارکتی دختران و کلام رقابتی پسران

دختران	پسران
- آره عزیز دلم درست گفتی.	- خوب منظور؟
- ممنون بابت توضیحت، الان متوجه شدم.	- ساده بگو، اطلاعاتتو به رخمون نکش.
- آفرین، اطلاعات خوبی بود.	- خب فهمیدیم اطلاعاتت بالاست.
- آها حالا متوجه شدم با توضیحت، ممنون.	- از شما سؤال نکردم دوست عزیز، از آقا سؤال کردم.
- آفرین، ارائه خوبی بود.	- خوب منم جواب دادم، انگار حق با تویه، درست می‌گی.
- آها حالا متوجه شدم با توضیحت، ممنون.	- از شما سؤال نکردم دوست عزیز، از آقا سؤال کردم.
- آفرین، ارائه خوبی بود.	- خوب منم جواب دادم، انگار فقط تو جواب دادی.

۹. گفتمان غیرمستقیم

داده‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد پسرها صراحت بیشتری در بیان درخواست خود دارند ولی دخترها اغلب درخواست‌هایشان را غیرمستقیم بیان می‌کنند. در مواردی که انتقادی به عملکرد معلم وارد باشد نیز دختران معمولاً منبع نقد را پنهان می‌کنند و اگر خودشان نقدی دارند، آن را از جانب سوم‌شخص و به طور کاملاً غیرمستقیم بیان می‌کنند. در این مورد نیز همچون مورد پیشین، به دلیل ناهمگن بودن ماهیت گفتمان دختران و پسران، جدول توصیفی - مقایسه‌ای جایگزین جدول آماری شد.

جدول ۳۱. گفتمان غیرصریح دختران و صراحت بیان پسران

دختران	پسران
۱. خانم، طور دیگه‌ای هم می‌شه به قضیه نگاه کرد.	۱. آقا، ببخشید، ولی ما اصلاً با این عقیده شما موافق نیستیم.
[به طور غیر مستقیم مخالفت با نظر معلم].	۲. آقا، امتحانو هفته بعد بگیرید. این هفته درسامون سنگینه.
۲. خانم، بچه‌ها می‌گن می‌شه امتحانو بنذارین هفته آینده؟	۳. آقا، خودتون بخونید، ما نمی‌فهمیم این چی می‌گه.
۳. ببخشید خانوم، می‌شه خودتونم یک دفعه بخونین؟	

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به منظور بررسی میزان انطباق ویژگی‌های ذکر شده توسط لیکاف درباره گفتمان زنان و مردان با گفتمان دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه اول انجام گرفت. لیکاف برای نخستین بار نظریه تسلط را در سال ۱۹۷۵ طرح کرد. از آن زمان تاکنون جامعه ایران شاهد تحولات اجتماعی

منابع

- ابراهیمی، ژینو (۱۳۹۶). بررسی ویژگی‌های زبانی زنان با توجه به متغیر سن بر اساس رویکرد لیکاف. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه رازی.
- ارباب، سپیده (۱۳۹۱). بررسی و طبقه‌بندی دشواژه‌های رایج فارسی در تداول عامه. نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی. سال دوم، شماره ۴، پاییز و زمستان، ص ۱۰۷-۱۲۴.
- انصاری، لیلیا (۱۳۸۶). بررسی تفاوت‌های گفتار زنان و مردان در جامعه زبانی کازرون و تفاوت‌های این گونه‌ها با گونه معیار زبان فارسی (بر اساس نظریه لیکاف و لباو). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور تهران.
- بابایی، جلال (۱۳۹۵). رابطه تحول مثبت نوجوانی، رضایت از زندگی و قلدری در دانش‌آموزان مقطع متوسطه استان قم. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه سمنان.
- بهمنی مطلق، یدالله و فرقانی اله آبادی، فهیمه (۱۳۹۴). بررسی تفاوت‌های زبانی زنان و مردان در ادبیات مقاوت (با تکیه بر مکالمات رمان *دا*). هشتمین همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی.
- پاک‌نهاد جبروتی، مریم (۱۳۸۱). *فردستی و فرودستی در زبان*. تهران: گام نو.
- حاتمی، حدیث، صابری، کورش و ویسی، هیوا (۱۳۹۷). بررسی قاطعیت در گفتار گویشوران کردی کلهری بر اساس رویکرد تسلط لیکاف. *فصلنامه مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه رازی کرمانشاه. سال ششم، شماره ۲۲، پاییز، صص ۴۱-۶۰.
- حسینی، سید جمال، سهامی، فرشته و زندی، بهمن (۱۳۹۴). نمود جنسیت در زبان، پژوهش زبان‌شناسی جنسیت با رویکرد جامعه‌شناسی در لهجه هورامی گویش کردی در غرب ایران. دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی. ترکیه، استانبول. ۲۴ اسفند.
- دلبری، حسین، میرزایی، هدی و عرب‌پور محمدآبادی، علی محمد (۱۳۹۶). بررسی متغیر جنسیت با تکیه بر زبان زنانه در رمان *کنیز و اثر منیرو روانی‌پور*. فصلنامه پژوهش‌های ادبی. سال ۱۴، زمستان، شماره ۵۸، صص ۳۱-۴۷.
- شرفی، زهرا (۱۳۹۰). بررسی کاربردشناختی عبارات احتیاط‌آمیز در گفتار مردان و زنان فارسی‌زبان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد.
- عاملی موسوی، بهناز (۱۳۶۸). گفتار مؤدبانه و جنسیت در فارسی تهرانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- فارسیان، محمدرضا (۱۳۷۸). جنسیت در واژگان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- فتوحی، محمود (۱۳۹۰). *سبک‌شناسی نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها*. تهران: انتشارات سخن.
- ناصری، ناصر، حسن‌زاده، شهریار و وخشوری، کبری (۱۳۹۸). بررسی زبان زنانه و مردانه در داستان‌های ابراهیم گلستان و منیرو روانی‌پور از منظر جنسیت و رویکرد تعلیمی اخلاقی (مطالعه موردی: *جوی و دیوار تشنه* و *کولی کنار آتش*). *پژوهشنامه ادبیات تعلیمی*. زمستان، شماره ۴۴، صص ۸۹-۱۱۷.

- Berryman, C. L., & Wilcox, J. R. (1980). Attitudes toward male and female speech: Experiments on the effects of sex-typical language. *Western Journal of Speech Communication*, 44, 50-59.
- Chalak, A., & Karimi, M. (2017). Analysis of taking and repair strategies among male and female Iranian EFL learners. *Journal of linguistics and Language Research*, 4(2), 2017, 1-9.
- Chavez, M., (1999). Teacher and student gender composition in German foreign language classroom discourse: An exploratory study. *Journal of Pragmatics* 32(2000), 1019-1058.
- Fischer, J. L. (1958). Social influences on the choice of a linguistic variant, *Word*, 14(1)47-56.
- Ghafarpour, H. (2012). Venus and Mars encountering earth by language. *The Asian Conference on Art and Humanities*, 92-101.
- Holmes, J. (1997). Women, language and identity. *Journal of Sociolinguistics* 1/2, 195-223.
- Lakoff, R. (1975). *Language and woman's*

- place*. New York: Harper & Row.
- Lakoff, R. (1990). *Talking power: The politics of language*. Printed in the United States of America.
- Lakoff, R. (2004). *Language and woman's place, text and commentaries*. Oxford: Oxford University Press.
- Parsons, C. (2015). *Doing gender in classroom discourse, a series of research and informational publications by CRG "Putting the world's best research to work for girls"*. The University of Michigan.
- Tannen, D. (1990). *You just don't understand: Women and men in conversation*. New York: Ballantine.